

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

DÖNÜŞÜM FOTOĞRAFLARI

Danışman Öğretmen: Sevgi BALCI

Öğrencinin Adı-Soyadı: Dilara Mebrure DALBAY

Öğrenci Nosu: 1129-0125

Sözcük Sayısı: 3961

Araştırma Konusu: Ayşe Kulin'in "Foto Sabah Resimleri" adlı yapıtında "aidiyetsizlik" ve "yabancılık" kavramları nasıl işlendiğini değerlendirme

ÖZ (ABSTRACT)

UBDP Programı Türkçe A dersi kapsamında, uzun tez olarak hazırlanan bu çalışmada, Ayşe Kulin'in Foto Sabah Resimleri adlı yapıtı incelenmiştir. Bu yapıtta kitaba adını veren Foto Sabah Resimleri adlı öykünün yanı sıra “Taş duvardır benim sevdam” , “Duruşma”, “İnce bir hünerdir hüznle yaşamak”, “Unutmak”, “Umut”, “Çaya gelen konuk”, “Gülizar”, “Sadece 1457 kupona” ve “Adil düzen” adlı öyküler yer almaktadır. Tezde, öykülerde işlenen aidiyetsizlik ve yabancılaşma duygularının bireyi yalnızlaştırdığı değişen toplum yapısının kadın figürler üzerinden verilmesi değerlendirilmektedir. Başrollerinde genelde kadınların yer aldığı ve her öykünün ayrı bir fotoğraf niteliği taşıdığı yapıtta yaşanan dönem içinde meydana gelen gerek bireyin yaşadığı değişimler gerekse toplumda meydana gelen değişimler sonucunda bireylerin hissettiği aidiyetsizlik ve yabancılaşma duyguları üzerinde durulmaktadır.

Sözcük sayısı: 113

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	4
1. TOPLUMU YAPILANDIRAN GELENEK-GÖRENEKLER ÇERÇEVESİNDE <i>DÖNÜŞÜM</i> FOTOĞRAFLARI	
2. TOPLUMU YAPILANDIRAN AHLAK KURALLARI ÇERÇEVESİNDE <i>DÖNÜŞÜM</i> FOTOĞRAFLARI	9
3. TOPLUMU YAPILANDIRAN DİN KURALLARI ÇERÇEVESİNDE <i>DÖNÜŞÜM</i> FOTOĞRAFLARI	12
4. TOPLUMU YAPILANDIRAN HUKUK KURALLARI ÇERÇEVESİNDE <i>DÖNÜŞÜM</i> FOTOĞRAFLARI	14
5. TOPLUMU YAPILANDIRAN EKONOMİK YAPI ÇERÇEVESİNDE <i>DÖNÜŞÜM</i> FOTOĞRAFLARI	17
SONUÇ.....	21
KAYNAKÇA	22

GİRİŞ

Sosyal bir varlık olan insan, birbirleriyle mücadele ederken yaşamını bir toplum içinde sürdürmek zorundadır. İlk insanların yaşamına bakıldığında vahşi doğa koşullarının insanların birbirini sahiplenmesi ihtiyacını doğurduğunu ve bu nedenle de insanların bir gruba, aileye veya topluma karşı aidiyet duygusunun gelişmesini sağladığı görülmektedir, ancak insanların bir araya gelmeleri aidiyet sorunlarını azaltmamıştır. İnsan, doğası gereği bencil ve çıkarıcı bir varlık olduğundan çoğu kez duygularına ve tutkularına kapılarak kişisel istek ve hırslarını, kin ve düşmanlıklarını öne çıkarttığından tarih boyunca toplum içinde düzensizlikler yaşanmıştır. İnsanoğlu bu düzensizliklerin önüne geçebilmek ve toplumsal düzeni sağlayabilmek için de manevi yaptırım gücü olan din, ahlak ve gelenek-görenek kuralları ve maddi yaptırım gücü olan hukuk ve ekonomi kurallarıyla oluşturduğu aile ve devlet gibi kurumları yine kendi aidiyetsizlik hissiyle yazık ki dolduramamıştır. Toplumsal oluşum içinde kimi zaman kendini ait hisseden insan kimi zaman da yabancılaşarak uyum içinde yaşayamamıştır. Toplumsal düzenin sağlanmasında bireyin aidiyet duygusunun sarsılmaması önem taşımaktadır. Ayşe Kulin'in "Foto Sabah Resimleri" adlı kısa öykülerden oluşan yapıtı da bu aidiyetsizlik konusu çerçevesinde gelişen yabancılığı toplumsal düzeni sağlayan ahlak, gelenek ve görenek, din, hukuk ve ekonomi kurallarındaki değişim ve bu değişimler sonrasında bireylerin yaşadığı iki nokta üzerinde kurmuştur. Bireyler ya yabancılaşarak aidiyet duygularını yitirmişlerdir ya da aidiyet duygularını yitirerek yabancılaşmışlardır. Bu iki dönüşüm bireyi derinden etkilemekte ve onu yalnızlaştırmaktadır. Bu çerçevede, yazarın öyküleri bütüncül olarak ele alındığında bahsi geçen kurallardaki değişimler yaşayan tüm öykü odak figürlerinin ya aidiyetsizlik yaşayarak ya da yabancılaşarak yalnızlaştıkları görülmektedir.

1. TOPLUMU YAPILANDIRAN GELENEK-GÖRENEKLER ÇERÇEVESİNDE DÖNÜŞÜM FOTOĞRAFLARI

İnsan yaşamda pek çok alışkanlıklar edinir. Alışkanlıklar bireye ait olduğu kadar toplumlara da ait olabilir. İşte bu toplumların alışkanlıklardan gelenek-görenekler doğar. Bu alışkanlıklar bir değer olarak insanları birbirine bağlayıp toplum içinde aidiyet duygusunu arttırarak karşılıklı ilişkilere etki eder. Bu durum toplumsal yaşamı kolaylaştırırken, diğer yandan da bugüne kadar olagelen şeylerin bundan sonra da aynı şekilde gerçekleşmesini ister. Modern dünyanın başdöndürücü gelişmeleri sonucunda toplumlarda gelenek-göreneklerde değişimin daha hızlı yaşandığı gözlemlenmektedir. Bu da toplum bireylerine etki etmekte ve onların aidiyetsizlik ve yabancılaşma duygusunu daha yoğun yaşamalarına neden olmaktadır.

Ayşe Kulin'in "Foto Sabah Resimleri" yapıtına ismini veren "**Foto Sabah Resimleri**" öyküsünde de Osmanlının son dönemlerindeki toplumsal düzen içindeki gelenek-görenekler çerçevesinde değişimle gelen ait hissetmemenin getirdiği dönüşümle yabancılaşma konu edilmektedir. Konaklarda yaşayan öykü odak kişisinin, Cumhuriyetin ilanı ve sonrasında toplumda yaşanan değişimler neticesinde ömrünün son demlerinde kızının yanında yaşamaya başlaması ve kendisini ailesine, topluma ait hissetmeyişle oluşan yabancılaşması anlatılmaktadır.

Öykü kişisi, Osmanlının son dönemindeki gelenek-görenekler çerçevesinde yetişmiştir. Doktor olan eşini savaş döneminde hastane nöbetleri nedeniyle göremediği için, eşiyile birlikte olma beklentileri karşılanmadığından, toplumsal kaçınılmaz gerçeklikler sonucu tüller, ipekler ve elmaslarla oyalanarak kendi endsine idame ettiren, çocuklarını dadılar yardımıyla büyüten, her koşulda bir kadının yerinin mutlaka kocasının yanı olduğunu düşünen biridir. Yaşlanarak değişen kentte kızının yanına yerleşen ve orada torununun boşanmasına tanıklık eden biri haline gelmiştir. Kızı, Cumhuriyetin kazanımları çerçevesinde öykü kişisinden çok farklı gelenekler

çerçevesinde biçimlenmiş, koca bulmak yerine okumayı seçmiş, hem çalışıp hem çocuklarını büyüten bir birey haline gelmiştir. Öykü boyunca öykü kişinin, edindiği deneyimler sonucu, Cumhuriyetle birlikte değişen toplum düzenine, değişen gelenek ve göreneklere kendini ait hissetmeyişi verilmektedir:

“Anneanne nasıl yeni döneme ve zamana uyum sağlayamıyorsa, kendisine onuncu yaşgününde hediye edilen, tahta kasnaklı piyano da artık demir kasnaklı piyanolar üretildiği için işlevsiz hale gelerek, zamana uyum gösterememektedir.” (Kulin, 12-13)

Öykü kişinin Osmanlının son dönemindeki geleneklere göre bir prenses olarak yaşadığı hayatının sonunda beklediği ilginin yerini yeni toplum düzeni içinde değişen hayat şartları, gelenek-göreneklerine bıraması da onu tamamen yalnızlaştırmıştır. Bu torunun öykü kişinin ölüm anını anlatırken ki ifadeleriyle öyküde derinlemesine yansıtılmaktadır:

“Anneannemi çarşafın iki ucunda tuttukları gibi, öylece yürüyüverdiler koridorda. Anneannemin üstünde, iki gün önce giyirdiğim çiçekli pazen geceliği, ayağında benim beyaz tenis çoraplarım vardı. Geceliğinin yakasından pembe saten kombinezonu görünüyordu. Hem anneannemi hem de kombinezon denen çamaşır parçasını son görüşümdü.” (Kulin, 20)

Öykü kişisini, tenis çorabından kombinezona kadar eşyaları, iki farklı dönemde farklı gelenek-göreneklere göre yetişmiş iki kadın arasındaki kuşak farkını, yaşadığı toplumsal değişiklikleri de yansıtması bakımından önemlidir.

Kulin’in **Unutmak** isimli öyküsünde de kaza geçirerek tüm hafızasını yitiren odak öykü kişisi, geçmişini dolayısıyla da kendisini tekrar hatırlamak için çaba gösterirken hiçbir şey hatırlayamamasına rağmen sadece Nazım’ın şiirlerini, Kafka’nın

romanlarının hatırlayabilmektedir. Bu durumla öyküde verilmek istenen öykü kişinin yaşadığı aidiyetsilik duygusundan başka bir şey değildir.

Öykü kişisi, komiserin yaptığı bir sorgulama esnasında on-on beş yıl öncesinde herhangi bir örgüte üye olmadığı halde toplumcu bir görüşe sahip olduğu için tutuklandığı bir sorgulama anını hatırlamaya başlamıştır. Öykü kişinin var olan toplum düzeninin yeniden biçimlenirken, gelenek-göreneklerle değerlerin önemini yitirşini kabullenmemesi, daha iyi bir dünyayı sadece kendisi için değilde başkaları için de istiyor olmasının babasını mutlu edeceğini düşündüğü için, toplumcu düşünceye sahip olmuştur. Bu noktadan sonra anılar sırasıyla hafızasında film şeridi gibi geçmeye başlar. Hafızası yerine anılarını ait olmayı seçerek yabancılığını dolayısıyla da yalnızlığını gidermeye çalışmaktadır. Bu anılarında da en çok babasının sözleri vardır:

“Bunu nasıl yaptın bize? Tek evladımızdın. Sana herşeyin en iyisini verdik. Ne istedinse yaptık, ne arzuladınsa aldık. Seni, çok şeyden feragat edip, imkanlarımızı aşan okullarda okuttuk. Bunlar mıydı koca üniversitede bulacağın arkadaşlar? Neydi derdin? Dünyayı sen mi değiştirecektin? Kim başarabilmiş bunu kızım? Erkek kılıklı, haset içinde, görgüsüz, edepsiz kızıdan başka peşine takılacak insan bulamadın mı?”(Kulin,87)

Öykü kişisi, toplumda yerleşmiş yapılarla mücadele etmek istemiş ama başarılı olamayıp babasını kaybetmiş, kendini affettirmek için de ailesinin istediği bir izdivaç yaptığı için sahip olduğu anılarından dolayı mutsuzluk duymaktadır. Kendisini kurduğu bu hayata ait hissetmeyerek yabancılaşan ve de yalnızlaşan biridir.

Kulin’in **İnce Bir Hünerdir Hüzünle Yaşamak** isimli öyküsünde de bir ailenin sevgililerinden ayrı düşmüş dört kuşak kadınının başına gelen olaylar yine gelenek-göreneklerdeki değişimle gelen aidiyetsizliğin getirdiği yabancılaşma anlatılmaktadır.

Öyküdeki ailenin ilk üç kuşak kadınları, erkeklerini savaşta veya terörde yitirmişlerdir. Son kuşak kadını olan öykü kişinin kocasıysa toplumcu ideolojik düşünceleri nedeniyle ülke dışına çıkmış bir daha da kendisinden haber alınmıştır. Öyküde, ailenin kadınları toplumda yalnız olan bir kadının kolay bir hayatı olmayacağı şeklinde geleneksel bir yaklaşımla yetişmişlerdir. Bu durum onda yabancılık duygusu yaratmaktadır. Bu yabancılıkta aidiyetsizliği yaratarak farklı bir dönüşümle öyküde sunulmuştur. Bu durum Yunan mitolojisinden yararlanılarak aktarılmıştır. Mitolojik kahraman Penelope'nin Truva savaşından dönerken Ege'nin çılgın sularında kaybolan ve yirmi yıldır evine dönmeyen kocasını beklerken, yeniden evlenmesi konusunda ısrar edenlere karşı oynadığı oyunu anlatan bir mitolojiyle bağ kurularak anlatılmaktadır.

Öykü kişinin yaşadığı yabancılığı, geleneklerine bağlı yaşayan, evlilik törenindeki takı merasimini önemseyen “*nikahta Peyman'a benim zümrütlü zeytin dalı iğnemi takın*” diyen büyükanne en iyi anlayan kişidir. Çünkü her iki kadında kocalarından aynı sebeplerle ayrı düşmüşlerdir. İkisi de içinde bulunduğu koşula aidiyetsizlik yaşayan kişilerdir.

Öykü, ailenin geleneksel düşünce şekline ve baskısına dayanamayan Peyman tekrar evlenmeye karar verdiğinde “*Yüreğinin buyurduğunu yap. Evlensen de evlenmesen de, bir atımlık kurşun gibidir hayat. Nasılsa her şey öyle de böyle de geçip gidecek ve ince bir hünerdir hüznle yaşamak*” (Kulin,74) diyerek onu anlayan büyükannesine ayrı bir sevgi duyarak, kendisini büyükannesine ait hissetmeye çalışmasıyla sona erecektir.

2. TOPLUMU YAPILANDIRAN AHLAK KURALLARI ÇERÇEVESİNDE *DÖNÜŞÜM* FOTOĞRAFLARI

Ahlak kuralları iyi ve kötünün karşıtlığına dayanmakta olup kişinin kendi vicdanı tarafından konulan ve yine kişinin davranışlarını düzenleyen kurallar bütünüdür. Ahlak kurallarına uymayan kişi pişmanlıktan dolayı vicdan azabı çeker. Bu duruma düşmemek için de kendi koyduğu ya da toplumda yer alan ahlak kurallarına uyar. Ahlak kuralları görev, sorumluluk, pişmanlık, gibi içsel duygularla; kınama, ayıplama gibi toplumsal yaptırımlara sahip olup, her zaman ve her toplumda kendini hissettirirken, zaman içinde ve toplumdan topluma değişiklik gösterebilir. Ahlak kurallarının baskıcı özellikleri de zaman zaman bireyin ait olduğu topluma yabancılaşmasına ve yalnızlaşmasına yol açtığı görülmüştür.

Ayşe Kulin'in yapıtında yer alan **Taş Duvardır Benim Sevdam** isimli öyküsünde, öykü kişinin yaşadığı toplum düzenindeki ahlak anlayışı çerçevesinde başına gelen tecavüz ve sonrasında kendi ile ilgili yeni bir anlamlandırma sürecine girmesi konusu işlenmektedir. Öykü kişinin bu içsel yolculuğu esnasında benliğini, dışliliğini sorgulaması, toplumun tabularıyla yüzleşmesi ve değer yargılarını gözden geçirirken, sevgiyi tatması işlenmektedir. Bir yandan da bu birey içinde bulunduğu duruma ve topluluğa da hiçbir zaman kendisini ait hissetmeyecek ve yabancılaşacaktır. Tüm bunların sonucunda da yalnız kalarak dönüşümünü yaşayacaktır.

Öykü kişisi bir konakta ev işlerine yardımcı olan, zaman zaman da evin ihtiyaçlarını gidermek için ev dışında sadece bakkala kadar gidebilen kimsesiz bir kız olarak kurgulanmıştır. Çalıştığı konaktaki büyük hanımsa onu bakkala yolladığında ona sözde ahlak dersleri vererek onu incitmektedir: *“Kırtmadan yürü. Bakkalın çırağı ile konuştuğunu, oyalandığını uymayayım. Bu evin namusu, itibarı var”* (Kulin,33) İşte bu kadar namusa ve ahlak kurallarına vurgu yapılan konakta, öykü kişinin çok çalışıp yorulduğu bir günün sonunda yüzünü göremediği evin erkeklerinden biri tarafından tecavüze uğraması öyküde işlenmektedir.

Öykü kişisi ahlak kurallarından yoğun olarak bahsedilen bu konakta tecavüz sonrasında kınanmaktan, ayıplanmaktan korkuğu için kimseye bir şey söyleyememiştir. Konakta bir hizmetkar olarak yürüttüğü hizmetlerinin yanı sıra bazı geceler evin beyinin arzu ettiği zaman tecavüze uğrayarak ve kimseye bir şey söylemeden hayatını sürdürmeye devam etmek durumundadır. Bu süreçte, kadınlığını keşfederken ruhsal olarak gel-gitler yaşamaktadır. Gecelerde yaşadığı şeyler bir yandan ahlaka aykırı olduğu için onun utancı, ölümü, mahvoluşu olup vicdan azabı duyarken, bir yandan da bu geceler sıkıcı hayatının tadı tuzu, varoluşu olmakta ve gecelere tapacak kadar gizli bir mutluluk da duymaktadır. Bu süreçteki ahlak kuralları umutları arasındaki arada kalmışlık duygusu onu bulunduğu iki dünyayada ait hissettirmemektedir. Durum öykü kişinin hamile kalmasına kadar devam eder. Sonra büyükhanım tarafından erkeklere kuyruk sallamakla suçlanarak kınanmıştır, tek konuştuğu erkek olan bakkal çırağı ile ilişkiye girmiş olduğuna karar verilmiştir. Tüm bunlar onun aidiyetsizliğini ve yalnızlığını pekiştirmiştir.

Evlenmeden hamile kalmanın büyük bir ahlaksızlık ve ayıp olarak görüldüğü toplumsal düzende konak sakinleri kendi isimlerine zarar gelmemesi için odak figürü bir an önce yüklü bir çeyiz karşılığında hamile olduğu anlaşılmadan bakkal çırağıyla evlendirme yoluna kadar varmıştır. Bu durum onun istemediği bir dünyaya ait olmasına çalışılmasından öte bir şey olmamıştır. Öykü kişisi sahip olduğu ahlak anlayışı nedeniyle hamile olduğunu bilmeyen ve yalan söylemek zorunda olduğu kocasının yüzüne hem vicdan azabı duyduğu için hem de tecavüz edilirken yüzü hep *taş duvara dönük* olduğundan edindiği tecrübe nedeniyle bakamamaktadır. Kocasını ise öykü kişinin kendisini beğenmediğini, sevmediğini düşünmekte ve onun sevgisini kazanmak için bir yol aramaktadır. Öykünün sonunda evlenmeden hamile kalmanın kınandığı ve ayıplandığı ama yüklü bir çeyiz karşılığında gerçeklerin anlatılmadan yalan söyleyerek başlanan ilişkide, öykü kişisi kocasının çabaları neticesinde ömründe ilk kez sevgiyi tatmıştır. Kendisini ilk defa bir kişiye kocasına ait hissetmeye çalışacaktır, ancak bu

yılların getirdiği duygu kolay kolay silinmeyecek ve öykü kişisi eşine bir yabancı olarak kalacaktır.

Kulin'in **Çaya Gelen Konuk** isimli öyküsündeki öykü kişisi, dönemin toplumsal düşünce hareketlerinden doğan olaylardan etkilenen bir karakterdir. Çatışmaların yaşandığı, isteklerin demokratik yollarla değil de zor kullanarak elde edilmeye çalışıldığı bu dönem içinde, oğlunun eve geldiğini düşündüğü anda yabancı ve silahlı bir adamın zorla eve girmesiyle çok farklı duyguların yaşanacağı zaman dilimi başlamıştır. Öykü kişisi, eve giren yabancının tarafını ve amacını bilmemektedir. Bunun yanında ne kadar genç, ne kadar bitkin olduğunu fark edip, korkusu azalınca, oğlunun okuldan eve gelmesiyle birlikte, oğlunu korkutmamak için tüm cesaretini toplayarak yabancı adamı bir konuk gibi tanıtmakta, odak figürle eve giren yabancı konuğu arasındaki ilişkide bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bu öyküde *eve çaya gelen konuk*'un mu yoksa *öykü kişisinin* mi aidiyetsiz ve yabancı olduğu belirli değildir. Yazarın öyküde verdiği bu kesinliksiz durum yabancılaşmayla aidiyetsizlik konusundaki farklı dönüşümü yansıtmaktadır.

Topluma dehşet veren yabancı adama, bir konuk gibi davranıldığında “*sekiz yaşlarında bir oğlanla çocuklaşan, sevecen bir delikanlı*” olmakta, sanki gerçek bir ağabey gibi öykü kişisinin oğlunun derslerine yardım etmeye başlamıştır. Onun bu yaşadığı yeni ama sahte bir aidiyettir. Toplumun içinde yeni gözlemlenen bu tür durumların da farklılığıyla anlarıldığı yapıtta konu yerini almıştır.

3. TOPLUMU YAPILANDIRAN DİN KURALLARI ÇERÇEVESİNDE *DÖNÜŞÜM* FOTOĞRAFLARI

Din insanın kendinden daha güçlü olana sığınma ihtiyacıyla ortaya çıkar ve insanın insanla, insanın toplumla olan ilişkileri konusunda da ortak yaşam kuralları getirir. Bu yönüyle din kuralları, iyi ahlaklı olma, haklara saygılı davranma, birbirleri hakkında sürekli olarak iyi ve hayırlı şeyler düşünme gibi yüksek ahlak ilkelerine yönelik düzenlemeler içerir. Diğer kurallardan din kurallarının en büyük farkı, insan ve toplum dışında bir varlık tarafından konulmuş olduğundan, inananların sorgusuz sualsiz mutlak uymalarının yanı sıra tartışılmaz ve değiştirilmez nitelikte olması ile etkileme gücüdür, ancak insan zaman içinde kendi ve etrafının sınırlarını belirlerken dini kullanmaya hatta yanlış yorumlamaya yönelir. Bu da onun algısında yarattığı farklılıkla kendini sorgulamaya iter. Bu durumda yaptıkları arasında çelişki yaşayarak karasız kalması olarak insanın yaşamına yansır. Sonuç olarak tüm bu yaşananlar insanın aidiyetsizlik ve yabancılık duygularını tetikler.

Adil Düzen isimli öyküde dini sömüren cemaatlerin, bireyleri uyguladıkları propagandalarla nasıl kendi içlerine çekip çıkarları doğrultusunda ellerinde bulundurduklarını verir. Bunun temelinde de yine ekonomik güçler yatmaktadır. Öyküde insanların ekonomik çıkarlar için nasıl cemaat üyelerine dönüştüklerini, dönüşen üyelerine taktıkları altın kelepçelerle aile yapılarını, değerlerini erozyona uğratarak zaman içinde onları nasıl kendilerine, topluma yabancılaştırdıkları anlatılmaktadır. Öykü boyunca bu yansıtılan durumların aile içi ve toplumsal aidiyeti yok ettiği anlatılmaktadır.

Öyküde öykü kişisine kinayeli bir yaklaşım söz konusudur, soydan gelen *düzenbaz* lakabından kurtulmak için, soyadı kanunun fırsat bilen dedesinin aldığı “Düzen” soyadı ve ailesinin verdiği “Adil” ismiyle memnun yaşamaktadır. Bir süre sonra bir partinin Adil Düzen’e sahip çıkmasının ardından, öykü kişisi sahip olduğu isim nedeniyle bir yandan kızını kursa

yazdırmak istediğinde kayıt yapan hanımın adını duyunca benimle dalga mı geçiyorsunuz diye söylenip, “*ben o partiye inanmıyorum*” dediğinde tartışma yaşayıp, karakolda sorgulanıp toplumun bir kısmı tarafından dışlanırken, bir yandan da kendi çıkarları için toplumun bir kısmında bağlı olunan dini değerleri de kullanmaya kalkışmıştır: “*sana böyle bir ad takılmışsa, mutlaka bu bir işarettir*” (Kulin,134) Öykü kişisi bir örgüte götürülüp, oradaki hocanın da kendisini sömürmesine tanıklık etmiştir:

“Bak evladım, bu isimle doğduğuna göre sen zaten baştan itibaren bize programlanmışsın. Sen bizim sözümüzden çıkmazsan, biz de senin nafakayı eksik etmeyiz” (Kulin,135)

Yine bu hoca öykü kişisine birtakım elbiseler giymesi için ayda otuz milyona verip, “*Peygamber Efendimiz’in sünneti. O nelere bürünmüşse, bize de aynı kıyafetlerle gezmek düşer. Böylece sevaba gireriz*” diyerek de aynı durumu kullanan toplumun bir kısmı tarafından da değerli bulunmaktadır.

Öykü kişisi başta, ilkelerine uymadığı için inanmadığı bir düşünceye ait giysileri giymek istemesede kızının kurs parası, bozulan çamaşır makinasının tamiri, oğlana yırtılan pabuçlarının yerine bir çift yeni pabuç, evlenen baldızın kızına hediye derken iki yakayı bir araya getiremez. Bir yandan da para sever eşinin para karşılığında çoktan kara çarşafa girdiğini öğrenir. Eşinin ilkelerden çok karın tokluğunun önemli olduğuna dair söylemlerini de dinledikten sonra aylık maaşı olan *yirmi üç milyon sekiz yüz yirmi yedi bin liradan* daha çok olan *otuz milyon liralık* yardımı alabilmek için verilen giysileri içine sinmese de giymek zorunda kalmıştır. Bu da toplumda ekonomik nedenlerin insanları ait olmadıkları düşüncelerin içine sürüklenmesinde etkili olduğunu göstermektedir. İlkelerine uymayan bu gerçeklik karşısında içinde bulunduğu duruma yabancılaşmaya da başlamıştır. Öyle ki toplum içinde belli başka bir kesim tarafından da bazen cüppe ve sarıkla dolaşırken “*utanmıyor musun rezil herif*” gibisinden tükürür gibi

bakışlara, bazen de yerlere kadar eğilip etekleyenler, elini üç kere öpüp başına koyanlara maruz kalmaktadır. Her iki durumdan da hoşlanmamaktadır. Sonuç olarak da kendini ne o gruba ne de diğer gruba ait hissetmeyen öykü kişisi zamanla yabancı ve yalnız birine dönüşmüştür. Daha sonraları örgütün isteği üzerine, her cuma belli bir camide vaaz dinleyerek, ders görmeyi sürdürürken, imanlı bir cumhuriyet çocuğu olarak, elbette inanmıyorum dinlediklerime ama, inanmış gibi yapıyorum, içim temiz diyerek ya da evin içinde çarşaf ve tesettürü herkese yasak ettim yani yüreğim hala temiz diyerek kendini kandırmaktadır. İşte bu kandırma sürecinde her gece mavi gözlü bir zat'ın rüyasına girerek “*Oğlum Adil Düzen, ya adını ya da düzenini değiştir*” dediği rüyayı her gece görmeye başlayınca uyku sorunu ortaya çıkar. Doktorların bir insan vücudunun uykusuzluğunun sınırına geldin demeleriyle rüyasında gördüğü zatın istediğini yapmaya karar vererek, kolay para kazanmaya alıştığından paradan ve düzeninden vazgeçemeyeceği için, kendini “imanlı cumhuriyet çocuğu” diye nitelendiren ökü kişisi artık kendini bir gruba da ait hissetmek amacıyla adını “Adil Düzenbaz” olarak değiştirmeye karar verir. Tüm bunlar bireylerin din kurallarının sömürüsü çerçevesinde yaşadıkları yabancılaşmayı ifade etmektedir.

4. TOPLUMU YAPILANDIRAN HUKUK KURALLARI ÇERÇEVESİNDE DÖNÜŞÜM FOTOĞRAFLARI

Hukukun ilk amacı, bir toplum içinde yaşayan insanların birbirine karşı olan davranış ve ilişkilerini düzenlemektir. Hukukun uygulanmasında diğer manevi kurallarda olduğu gibi toplumun otokontrolü yoktur. Bu noktada devreye devlet girmekte olup, devlet hukuk kurallarını yazılı hale getirip yaptırım gücünün uygulanmasını devreye sokmaktadır. Bir devlette adalet ve hukuk kuralları toplumsal düzeninin sağlanmasında en önototrite bozuklukları gelişirse bireyleri kendilerine ve toplumlarına yabancılaşırlar ve zamanla aidiyetsizlik hissi yaşayarak yalnızlaşırlar.

Ayşe Kulin'in "**Duruşma**" adlı öyküsündeki öykü kişisi, adaletin aksadığı bir toplum düzende bir boşanma davası sonrasında çok sevdiği oğlunun velayetini alabilmek için tüm gücüyle mücadele veren bir annedir. Onun adalet arayışında ilk engeli oluşturan kişiyse, bir hâkimdir. Hâkim, ayyaş bir kocaya sahip, sürekli böbrek sancısı çeken, paraya tamah etmediği için mütevazı bir evde yaşayan biridir. Bir yandan da kanserli annesinin her gece çektiği sancılar nedeniyle bağırmasından ve acı çekmesinden çok üzgün olup annesinin sancılarını dindirecek ilacın iki kutusunu ancak karaborsada bir aylık maaşını vererek bulabilen biridir.

Öyküde toplum düzenini koruyabilmek için ihtiyaç duyulan adalette, sistemin bozulmasıyla ortaya çıkan, çıkarları uğruna her şeyi göze alabilen, yeni avukatlardan biri, hâkimin annesinin ilaca ihtiyacı olduğunu bildiğinden, yargıca yürütmekte olduğu velayet davasında tedbir kararı vermesi karşılığında istediği kanser ilaçlarını müvekkilinin Fransa'dan getirebileceğinden bahseder.

Hâkim ilk duruşmada, annesinin ilaçlarına ulaşmak için davadaki öykü kişisinin iyi bir anne olmadığına dair tutulan yalancı şahitleri dinledikten sonra ilacın faturası olan tedbir kararını elleri titreyerek yazdırmak durumunda kalmıştır. Yıllarca onuruyla çalıştığı, leke sürdürmediği adı için, bunca zaman sonra ekonomik nedenlerden dolayı, annesinin ilaçları için rüşvet yemek zorunda kalmaktan dolayı çok mutsuzdur ve sahip olduğu değerlere yabancılaştığı için kabuslar görmeye başlamaktadır. Öyküye yansıyan toplumsal gerçeklikle hâkimi bu duruma çeken avukat da hukuk yapısının içler acısı halini yansıtmaktadır.

Öykü kişisi anneyse, ne tazminat ne nafaka istemeyip sadece kendine ait olduğunu düşündüğü ve çok sevdiği çocuğunu istemekte ve her yolu denemeye hazırdır. Bu nedenle de bir sabah hâkimin evine giderek, yalancı şahitlerin söylediklerine hâkimin inanıp inanmadığını sorar. Yargıç yaptığı haksızlığın farkındadır, ancak yine hukuka sığınarak kadını tersler:

“Önemli olan benim neye inandığım değil. Dava sonucunu benim inandıklarım değil, dosyada yazılı olanlar saptar. Ne kadar iyi bir anne olduğunuzu tekrar edip durmanız yeterli değil davayı kazanmanız için. Ağır suçlamalar getirin onlar gibi” (Kulin,53)

Tek isteği çocuğunu alabilmek olan öykü kişisi kötülerin, kötülüklerin, adalet sistemindeki yanlışlıkların, iftiraların farkındadır, ancak eli kolu bağlanmıştır. Elinden gelen son şey, bir arkadaşının önerisiyle kentin başsavcısının bir dediğini iki etmediği sevgilisinin evine gitmektir. En sonunda o da adaletsiz düzen içinde yerini alacaktır. Daha önce tanışmamış ama benzer adaletsizlikler yaşayarak kendilerini çaresiz hissetmiş başsavcının sevgilisine durumunu anlatınca, kendilerini sarılarak ağlarken bulurlar. Birbirini tanımayan kadınların empati yoluyla bağlantısı, aralarında kurulan duygusal bağ sonrasında Başsavcı, duruma el atıp, önce hâkimle daha sonrada hâkimle rüşveti öneren yeni avukatla konuşarak, sistemin değil gücün şekillendirdiği adaletin işlediği çarkları tersine döndürerek davanın öykü kişisi lehine sonuçlanmasını sağlar. Öyküde de görüldüğü üzere, toplum düzenini sağlayan adalettaki bozulmalar bireylerin kendilerini topluma yabancılaşarak aidiyetlerini yitirmelerine neden olmaktadır.

Umut isimli öyküde, bir sabah evden çıktıktan sonra bir daha haber alamadığı kocasını tüm kalbiyle seven ve kendini ona ait hisseden bir öykü kişisi vardır:

“Gündüzleri avukat ofislerinde, adliye koridorlarında, İnsan Hakları Derneği’nde “çoğu kendi yaşıtı, kimi de kendinden daha genç veya daha yaşlı, ama tıpkı onun gibi umudunan asla vazgeçmeyen, tüm yaşamını bir “belki” ye bağlamış kadınlarla birlikte bir taş binadan ötekine sürüklenirken, sadece günlerden bir gün sanki buharlaşarak sır oluveren yakınlarını bulmanın peşindedir.” (Kulin,92)

Geceleri kocasını düşünüp, onu hayallerinde yaşatmaktadır. Kocasını ansızın kaybaldığı ve başına ne geldiğini bilemediği için çok üzgündür:

“Yeter! Yalvarırım yeter. Bana deyin ki “kocanı vurduk” ya da pencereden bakarken aşağı düşüverdi, merdivenden aşağı kayıp yuvarlandı, sürücüsü bilinmeyen bir araba çarptı, vapurdan sarktı ve denize uçtu..” (...) *“Bilmemek bilmekten iyidir...Öldüğünü bilmek yerine, bir umutla yaşamak mı” (Kulin,97)*

Adaletin gücünün zayıfladığı toplumlarda öyküde yer alan habersiz kalınan *“kayıp olayları”* sonrasında yaşananların da bireyin topluma değil, adeta hayata yabancılaşarak yaşama aidiyetsizliğini işlemektedir.

5. TOPLUMU YAPILANDIRAN EKONOMİK YAPI ÇERÇEVESİNDE DÖNÜŞÜM FOTOĞRAFLARI

Bireyler yaşamını sürdürebilmek için paraya ihtiyaçları vardır, ancak insan paranın yaşam için bir araç olduğunu unutup, parayı bir amaç haline getirmesiyle ortaya yine çevresindeki dünyaya yabancı ve toplumuna aidiyetini yitirmiş bireyler çıkmaktadır. Bu da toplum düzeninde bozulmalar yaşanmasına neden olur. Böyle bir kısır döngü içinde birey oradan oraya sürüklenir.

Gülizar isimli öyküde toplum düzenini sağlayan ekonomi kurallarına atıfta bulunmaktadır. Öykü kişisi, kolsuz bacaklı seri üretilen vitrin mankenlerinin üretilmeye başladığı dönemde hala eski usul vitrin mankeni üretimini yapmaya devam eden biridir. Mahallelerinde yaşayan, evlerinde büyüyen, taşralı bir kızken modelliğe yönelen, onbeş yaşından sonra serpilip büyümesiyle hayranlık duymaya başladığı Gülizar’ın mankenini yapmaya çalışan bu zanaatkar, evinde büyüyen bir kıza tutulmanın toplumun ahlak kuralları çerçevesinde ayıplanacağını da bilmektedir. Öykü kişisi, Gülizar’ın serpilmeye başlayıp, makyaj yapmaya başladığı ilk dönemlerdeki çocuksu haline ilgi duymaktayken, Gülizar her şeyden daha önem verdiği refah

yaşam için manken olma yolunda yeni bir insana dönüşerek çevresine yabancılaşmaya başlamıştır. Gülizar manken olmak için ajansın her dediğini yapan, başta adı olmak üzere üstünü, başını, öykü kişinin sevdiği saçlarını, evini, semtini her şeyi değiştirmeyi göze almıştır. Öykü kişisi de Gülizar'ı semt değiştirdiği için artık görememekte onu basından takip etmektedir. Gülizar'ın gazeteye verdiği bir röportajda film setinde ışıkçı olan babasını art direktör, terzi olan annesini ise el sanatlarıyla uğraşan bir sanatçı şeklinde yalanlar söyleyerek anlatması, haberin dekoltesi yoğun fotoğraflar süslenmesi sonucunda öykü kişisi bir yandan Gülizar'a olan hayranlığı çerçevesinde yaptığı mankenlere bir de röportajdaki fotoğraflardaki Gülizar'a baktığında beğendiği kadına karşı kendini yabancı hisseder. Bu duygular içinde her zaman gittiği meyhanede bir yönetmenin mankenlerin yataktan geçmeden manken olamayacağına dönük konuşmasını duymak, için için sevdiği Gülizar'a karşı olan sevgisinin öfkeye dönüşmesine neden olur.

Ekonomik koşulların ve maddiyatın insanları nasıl değiştirdiğine tanıklık eden öykü kişisi, önemli olduğu çevrelerde yaşayan insanların nasıl insani taraflarını kaybettikleri, paranın tutsağı haline dönüşümlerini acılar içinde izlemektedir:

“Hayır, düşünmeye vaktimiz yoktur. Ajanslar bizim için düşünür. Saatlerce prova,, berber, yürüyüş çalışmaları,. Ne zaman okuyacağız ki? İşimiz güzel olmaktadırbizim. Aynada bazen tanıyamayız kendimizi, o kadar değişik ama hep güzel. Hastalanamayız. Kendimizi hiç bırakamayız. Bu meslek bakımsızlık kabul etmez” (Kulin,118)

Değer yitimiyle gelişen bu süreç öykü kişinin de kendisine ve çevresine yabancılaşmasıyla son bulmuştur.

Sadece 1457 kupona isimli öyküde yeni ekonomik koşullar altında tüketmeye alışmış, sürekli yeni bir şeylere sahip olmaya çalışan; emek, çaba harcamadan bir şeye sahip olabilmekten daha da çok mutluluk duyan bireylerin neler yapabilecekleri anlatılmaktadır. Hatta bir dönem

gazetelerin okur çekmek amacıyla kupon karşılığında verdiği ürünlerle ilgili kampanyaları ele alan öyküde gazete gibi bir değer de nasıl anlamını yitirdiği ele alınmaktadır.

Öykü kişisi, on yıl önceki mavi taşlı küpelerini gazetelerin verdiği kuponlarla aldıktan sonra, valiz kuponu, ütü kuponu derken, işyerine komşu olan pastanede çalışan Hasan'la evlenme kararı aldıktan sonra, çeyiz için gerekli tüm eşyaları kupon biriktirerek elde etmeye karar vermiştir. Yani “kuponkolizm”e yakalanmışlardır. Modern bir kadın olduğu için, Gündoğdu, Federal, Gece, Yeniçağ gibi gazetelerin yanı sıra başta almakta direndiği Bahis ve Tevazu gibi tutucu, binbir çeşit ideolojiyle çıkartılan gazeteleri de okumak için değil kuponları için almaktadır. En az kupona en iyi malları veren gazetelere karşı koyamaması toplumsal düzeni oluşturan ekonomik koşullar nedeniyle bir bireyin nasıl kendi değer yargılarından uzaklaştığının ve kendisine yabancılaşmaya başladığının göstergesidir.

Bunun en acı sonucu öykü kişinin nişanlısının “Gece” gazetesinin “evlenecek erkeklere bakire kız kampanyası” ve “Ümmet” gazetesinin “Müslüman dul kadın” kampanyalarına kapılmasıdır. Breylar toplumda kişisel özgürlüklerine yapılan saygısızlığın farkında olamayacak kadar da kendi özsaygı ve değerlerine yabancılaşmışlardır.

Bunu izleyen süreçte “Yeni Arayışlar” gazetesi karşı atağa geçerek 1457 kupona otuz yaşını geçmemiş, boyu 1.59 cm altında olmayan, sağlıklı ve cinsel gücü garanti belgeli erkekler dağıtacağını duyurduğunda, öykü kişi nişanlısından intikam almak için harekete geçmiştir. Kupon biriktirmeye başlayınca, nişanlısı her ne kadar kendisi de münasebetsiz bir nedenle kupon biriktirse de, erkeklerin yapabileceği düşüncesiyle, aynı tür kuponu odak figürün biriktirmesinden hoşlanmayarak kuponlarıyla aldıkları malları paylaşarak ayrılırlar. Hayatları adeta “kupon” olmuş bir çiftin yine kuponlar nedeniyle ayrılışı ise öyküde son derece ironik bir şekilde verilmektedir.

Bireylerin ekonomik çıkar sağlamak adına bağımlı olmaları ve sonucunda kuponman hastalıklarının başlaması, bireylerin kendilerine ve topluma yabancılaşmaları ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Ayşe Kulin, Foto Sabah Resimleri yapıtında başta kadınlar olmak üzere bireylerin, birbirinden farklı hikayelerini kaleme almıştır. Dinamik hikayelerin tamamında kimlik arayışından, değişimden, yabancılaşmadan ve aidiyetsizlikten bahsederek, karakterlerle okuyucuları arasında bağ kurmuş; toplumun içinden biri olan bu karakterlerin güçlü, yaşam algısı yüksek bir biçimde yaratılmış ve onların duygu durumlarına eğilmiştir. Toplumların değer yargılarını oluşturan gelenek-görenek, ahlak, din, hukuk kurallarıyla ve ekonomi durumların bireyin yaşamındaki aidiyetsizlik, yabancılaşma ve yalnızlaşma sürecüne etkilerinin ele alındığı yapıtta, bu değerlere ters düşerek ya zamanla yabancılaştıkça aidiyetsizleşen ya da aidiyetsizleştikçe yabancılaşan öykü kişileriye bugünün toplumunun yalnızlaşmaya dönüşen yüzüne vurgu yapılmıştır. Tüm bu değerler toplumsal düzeni sarsarak bireyin ruhsal gelişimini sarsmaktadır. Ortaya çıkan sağlıklı bireyler de toplumun dengelerini bozmaya devam etmektedir. Bu kısır döngü adeta bir toplumun dönüşüm fotoğraflarıyla “Foto Sabah Resimleri” yapıtındaki öykülerle Ayşe Kulin tarafından okura yani topluma sunulmuştur.

KAYNAKÇA

Kulin, Ayşe. Foto Sabah Resimleri. İstanbul: Everest Yayıncılık, 24. Basım: Eylül 2014.